

Kā mācīties (senās) valodas

Dainis Zeps

Latvijas Universitāte

1988. gads

Mācoties valodu klupšanas akmens daudziem ir nepieciešamība apgūt gramatikas likumus, paradigmas utt. Daudzējādā ziņā tas ir tāpēc, ka valodas apguvējs nezina, kā radušies, no kurienes tie nāk, kāpēc ir vajadzīgi. Pats par sevi tā ir saprotama lieta, ka mācoties ko jaunu saduramies ar jaunām, nezināmām lietām. Saduroties ar nezināmo, nezinām, kā rīkoties, jo mācību process bieži prasa pieņemt lēmumu, ko mācīties, kādā secībā. Negatīva attieksme pret kādiem likumiem, kuŗi ir it kā jāpagūst, padara nekomfortablu to vidi, kuŗu veidojam sevī, studējot valodu. Kā tas ir apejams? Reizē vienkārši, un tomēr tā ir barjera, kuŗa ir pārvarama, arī ar grūtībām. Vienmēr paturēsim prātā, sev to iestāstīsim, ka aiz katra valodas likuma slēpjas mums kaut kas vienkāršs un mums labi zināms, kaut vai tāpēc ka līdzīga parādība ir arī mūsu dzimtajā valodā. Tā ir pamatpieeja. Pie tā jāpierod, ka pirmais, ko prasām sev par jaunu likumu, ir, no kurienes tas nāk, kas atbilst tam mūsu valodā. Ja likumu vēl nesaprotu, tad risinu sev uzdevumu, ko tas varētu izteikt, kāpēc tas ir radies, ko tas izsaka? Domās atšifrēsim to. Ne vienmēr šie mūsu pašspriedumi būs zinātniski, bet svarīgākais ir, ka veidosim sevī dažādus valodas paradību izskaidrošanas modeļus, kas ļauj atbrīvoties no nekomfortablās sajūtas, ka neko nesaprotu. Tas nav pašapmāns vai pašsuģestija, kā bieži līdzīgas lietas mēdz skaidrot, bet pašattīstības ceļš, kas būvē to dzīves telpu sevī (un reizē darba rīkus tajā), kuŗā dzīvojam un strādājam studējot valodu. Sistemātiski virzoties uz priekšu, mēs nonāksim pie parādībām, kuŗām nav analogijas mātes valodā. Mēs nonākam jaunā situācijā, kuŗā notiek atkāpe no iepriekš formulētā vienkāršā pamatprincipa, bet tas ir noticis pamatoti, jo esam sastapuši ko jaunu - valodā, kuŗu studējam, sastopam tādu parādību, kuŗai analogijas mūsu valodā nav. Šādas situācijas ir izņēmumi, un mūsu sapratne tās attiecīgi atpazīst kā ko jaunu un fiksē. Derīgi ir aptvert vispārējo domu, ka gramatikas līdzekļi – tie ir palīgs, kas dod pieeju valodai, pie kam garantētu, simtkārtīgi aprobētu pieeju. Ja gramatikas likums nekalpo kā palīgs, bet gan ir šķērslis, "pašmocību cēlonis", tad tas ir atmetams, un valodu studijām jāmeklē cits ceļš. Šo vienkāršo domu izmanto daudzi, kas grib apiet grūtības studējot, bet visbiežāk ķeršanās pie tās ir cēlonis nesekmīgam iznākumam valodu studijās. Un visbeidzot - gramatikas likums, tas reizē ir arī sapratnes likums, pie kam tāds, kas ir liekams pamatā salīdzinot ar citiem likumiem, piem. filosofijā utt.

Nopietna valodas mācīšanās nevar būt mērķis, lai tik vien iegūtu kā spēju vēlamu valodu lietot. Tam jāklūst ir par dzīves veidu, par kādu no dzīves veida formām, kas darāms katru dienu, kas ir

dzīvojama visa mūža gaļumā. Valodu studijām tāpat nav jābūt pašmociņām, bet nodarbošanās veids, kas sniedz daudz prieka, dod spēku un enerģiju, veido domāšanu. Seno valodu gadījumā mēs iegūstam stabilitātes un drošības sajūtu, kas dod mums droši ielūkoties seno tautu vēsturē, domās kontaktēties ar sen pagājušo.

Dzīves telpa

Es esmu sev nospraudis kādu mērķi un stingri nolēmis no tā neatkāpties. Lai sasniegtu šo mērķi, es veltīšu ik dienas tam, teiksim, vienu divas stundas un šo gatavību upurēt savu dārgo laiku esmu apņēmis uzturēt, teiksim, trīs gadu gaļumā. Bet lai arī ko es darīšu savam mērķim atvēlētajā laikā, vienmēr man acu priekšā būs viens - doma par šo sasniedzamo mērķi. – Vai tāds domu gājiens mums ir svešs? Nē, laiku pa laikam esam savu apņēmību veidojuši, jutuši to sevī augam tādā vai līdzīgā veidā. Un ir ārkārtēji maz cilvēku, kuŗi, šādu domu prātā ieņēmuši, spētu tajā noturēties līdz galam. (Protams, tas ir atkarīgs no sprautā mērķa, taču valodu apguves gadījumā šāda veida apņemšanās pie mērķa neved.) Kāpēc lielais vairums cilvēku tā nevar? Vai tāpēc ka viņiem nav rakstura? Vai arīdžan nav pietiekamas patstāvības mērķa izvēlē? Iemesli tam, kāpēc mums neveicas un jo sevišķi valodu apguve, ir visdažādākie, bet galvenais – šajā domu gājienā ir kļūda, būtiska kļūda, kuŗa dara to vairāk provokatorisku, bet ne iesākumu kam vērtīgam. Kaut gan, nav izslēgts, ka kāds, pieķēries iesākumā aplamai domai, nonāk pie skaista mērķa. (Varbūt tā visbiežāk notiek ar tiem stūrgalvīgajiem vai stiprajiem raksturiem.) Kas ir nepareizs, aplams domā par sekošanu mērķim, turot acu priekšā tikai šo mērķi? Īstenība prasa tieši pretējo - ja esi izraudzījies sev mērķi - to aizmirst, noglabā sevī, bet visu savu uzmanību veltī tai situācijai, tās izpratnei, kuŗā tu atrodi pašreiz, kuŗā tu atrodi pats. Tu savu mērķi, stipro apņemšanos noglabā kaut kur sevī, to neaiztiekot, bet sāci veidot to situāciju, kas ir ap tevi. Tava mērķim sekošanas apziņa nekur nepazudīs (, ja tā ir pieteikami nopietna), jo to tu izvēršīsi noteiktajā darbībā savas dzīves vides pārveidei, kuŗā tu atrodi. Tu veidosi jaunu vidi, kuŗā tu turpmāk darbosies. Šādas vides tevī nebija līdz šim, tu to veido no jauna. Tu dzīvosi jaunā dzīves telpā.

Lai labāk būtu saprotams un izjūtams šis domu kopums, tas var tikt formulēts kā *ceļa sākuma paradigma*. Atcerēsimies mums labi zināmo uzdevuma formulējumu no aritmētikas apguves laikiem: no pilsētas A uz pilsētu B brauc vilciens. Kas ir dots vēl un kas ir jāizrēķina, lai paliek aritmētikas kursam, bet mēs šo teikumu liksim pamatā ceļa sākuma paradigmai. Kā tā skanēs? Es atrodos ceļa sākumā (pilsētā A) - mans nosprautais mērķis ir pilsētā B. Kustība iesākas, bet mana uzmanība ir pievērsta tikai videi ap mani, kur es atrodos. Mani nodarbina tikai lietas, kas ir

ap mani. Es darbojos tikai ar zināmām lietām. Tas kas ir nezināms, tas viss ir priekšā. Un tas arī ir šīs paradigmas pamatā – lai virzītos uz nezināmo, cauri nezināmajam, darboties ar zināmo, jau zināmo, likt pamatā labi zināmo, saprasto. (Mēs sevī veidosim speciālu mehānismu, kā šīs labi zināmās lietas "pagatavot".) Lai vairotu stabilitātes sajūtu, iejūtoties šajā paradigmā, pacelsimies virs valodu studiju konteksta, ņemdami palīgā franču filosofa Dekarta atziņu, kuŗu viņš iesaka likt izziņas procesa pamatā vispār:

Es, apzinoties savu vājību, nolēmu izziņas meklējumos cieši pieturēties sekojošai kārtībai: visu sākt ar visvienkāršākajām un visvieglākajām lietām un nekad nepāriet pie citām, iekāms neredzēšu, ka ar tām neko vairāk izdarīt nevar.

Vai valodu studijas nav pietiekoši nopietns pārbaudījums katram, kas sāk šo ceļu iet? Vai personiskais, pašizglītības, pašattīstības process nav salīdzināms ar izziņas procesu vispār? Varbūt valodu studijas, ja tās ir sekmīgas, ir tieši tā joma, kur par šādu līdzību ir zināma jēga runāt.

Ievērosim vienu būtisku aspektu. Uzdevumā vilciens iziet no pilsētas A un tātad pēc brīža ir jau kādā citā punktā starp abām pilsētām. Taču, veidojot sevī dzīves izjūtu pēc ceļa sākuma paradigmas, centīsimies noteikti paturēt sevī šo izjūtu, ka esam tikai pašā ceļa sākumā nepārtraukti, arī kad jau ilgāku laiku virzāmies pa nosprausto ceļu, arī kad jau gūstam pirmos augļus, kad sajūtam, ka izvēlētais ceļš kā mācīties, ir pareizs. Ideālā šo sajūtu mums ir jā saglabā līdz galam (līdz nonākšanai pilsētā B). Patiesību sakot tāda brīža, kad ir nonākts galā, nebūs, šis ceļš ir ejams visu mūžu. Var būt arī kas līdzīgs pilsētai B – brīdis, kad mācību grāmatai aizveras aizmugures vāks, kad tā ir pabeigta. Izlasīta grāmata apgūtajā valodā. Un tomēr jums nekad nebūs tādas sajūtas - Jā, nu šo valodu esmu apguvis pavisam, esmu pienācis galā. To izsaka, ja dzīves izjūtu virzam pareizi, ceļa sākuma paradigma: ir tikai ceļa sākums, gala nav. Atgriezīsimies pie domas par to dzīves telpu, par kādu mūsu iekšējās pasaules daļu, kuŗu mums jāveido sevī, ja esam nolēmuši sākt studijas. Mēs dzīvosim pilnvērtīgu dzīvi (nevis mocīsimies), mēs pavadīsim šeit lielu sava mūža daļu; lai tā būtu viena vai četras stundas, tas jau būs atkarīgs no mūsu profesijas – bet šis dzīves laiks prasa zināmu iekārtotu vidi, kuŗā dzīvosim. Šī dzīves vide būs pamatā tomēr darba vide, darbnīca – te jābūt darba rīkiem, instrumentiem, visam tam, kas nepieciešams darbam. Līdzīgi kā organizēts darbs prasa sakārtotību ap sevi arī materiālā skatījumā un izteiksmē, tāpat kādai kārtībai ir jābūt arī šajā iekšējā pasaulē. Jāatceras tikai, tā nevar būt tukša vai pustukša. Tai ir jābūt apdzīvotai, tur ir jābūt visam nepieciešamajam darbam un dzīvei. Sākot no ideāliem līdz vissīkākajai lietai, tas viss ir jāsaista un jātur kopā vienotā dzīves veidā, katrai lietai zinot savu vietu.

Paši pirmie jautājumi, kuŗus nākas risināt, tie ir – mācību grāmata, skolotājs, metode. Kā sākt mācīties? Skaidrs, ka mācību grāmatai vai skolotājam, tātad vienam no šiem abiem ir jābūt.

Gribas sākt ar pamācību – Ja esat nolēmis sākt mācīties, tad šo apņēmību nelieciet atkarībā no šo lietu izvēles – būs laba grāmata, būs labs skolotājs, atradīsies laba (, ātra, bez gramatikas) metode (, tātad jākrāj nauda). Man šķiet visgudrākā pieeja ir izsakāma vārdiem – manā rīcībā ir vissliktākā grāmata, manā priekšā ir vissliktākais skolotājs (, vai tāda nav nemaz), bet man jāsāk mācīties tūlīt. Runājot par metodi, kā mācīties, jebkuŗā mācību grāmatā, ko jūs atvērsit, atradīsim mācāmo materiālu sakārtotu pēc zināmas metodes. Šīs grāmatas sastādītājs tātad jums jau it kā uzspieŗ savu metodi. Tā ir jāpieņem bez ierunas, tai ir akli jāklausa (, jo jums nav citas izejas). Polemika ar autoru domās, kamēr nav redzama visa valoda, ir bezjēdzīga. Bez tam vēl ievērojiet, ka jūs dzīvojiet dažādās dzīves telpās – viņš zina šo valodu, bet jūs nē – un šī grāmata ved pie autora. Taču īsto darba metodi jūs veidosit paŗi. Un tā būs jūsu paŗu, kuŗai nebūs nekā kopēja ar mācību grāmatas autora uzspiesto metodi.

Par šo savu metodi. Patiesībā ir jāsaka - metodes, jo to skaitam ir jābūt lielam, to skaits nepārtraukti pieaug. Seviŗķi sākumā, teiksim, gada laikā, kamēr jūs šajā jaunajā dzīves telpā ”iekārtojaties”. Tātad jūsu paŗu metodi veido metoŗu kopums, kur katrs no jums akceptētajiem paņēmienu jums ir ļabi saprotams, jūs jūtat un zināt, kā tas strādā un darbojas. Piemēra pēc minēŗu vienu tādu metodi vai paņēmienu. Ir svarīgi iemācīties (no galvas) locīŗanas paradigmas gan lietvārdiem gan darbības vārdiem, jo senajā valodā to ir daudz. Sākot latīņu valodā lietvārda pirmo deklināciju jūs no galvas skandināŗsit (sev, sevī, sev pašam dzirdot vai, ja iespējams, arī skaļi) pantiņu *silva-silvae-silvae-silvam-silvā* utt. To paŗu jūs darīŗsit arī ar citiem 1. deklinācijas lietvārdiem. Jums nedēļu apmēram jādzīvo, ik pēc brīŗa atceroties, ka ir atkārtojams šis skaitāmais gabals. To atkārtojiet visur, (uz ielas, tramvajā, rindā stāvot veikalā). Jūs nekad vairs savā mūŗā šo 1.deklināciju neaizmīŗsīŗsit, ja tikai jums būs nepiecieŗamība to šad un tad atkārtojot, bet, ja jau jūs šo valodu studēŗsit, tad tas būs vienmēr, jo tādi vārdi jums nāks pretī katrā tekstā. Reizē jūs apgūŗtat lietvārdu locīŗanu un reizē šo paņēmienu, kā ”iekalt” paradigmas. Jums viena metode, jūsu paŗu (, ja vien jūs šo paņēmienu akceptēŗsit kā auglīgu), jau ir jūsu rīcībā* .

* Šis skaitāmais gabals (latīņu valodā to sauc *vōx memoriālis*) ir viens mazs fragments no latīņu valodas morfoloģijas kopumā. Visu latīņu valodas morfoloģiju var izteikt vienā gaŗā *vōx memoriālis*. Taču tas ir par gaŗu, lai to noskaitītu visu bez apstājas, vienā paņēmienu. Taču, piemēram, kārtņā darbības vārda locīŗanu var sev pateikt izejot stundu gaŗā pastaigā, un tas arī būtu laiku pa laikam jādara tam, kuŗš sekmīgi grib virzīties no pilsētas A uz pilsētu B. Taču, kad arī būŗsit apguvuŗi šo gaŗo *vōx memoriālis*, t.i. visu latīņu valodas morfoloģiju, tas bēŗ vēl tikai pusceļŗ - katra atseviŗķā forma jūsu apziņā jums vēl ir jāaktivizē, jo jūs to esat apguvuŗi tikai citu formu kontekstā *vōx memoriālis* pantiņā. Ir zināma starpfāze, kad kādas zināŗšanas ir jūsu galvā

Tātad, viens no jūsu darba rīkiem būs – mācīšanās no galvas. Jāsāk, protams, ar paradigmām. Bet šim darba rīkam ir turpinājums, un, proti, mācīties teikumus un mācīties (jau gaŗākus) tekstus no galvas. Seno valodu studijās lielu laiku aizņems teksta, sākumā atsevišķu teikumu, lasīšana un analīze (vai, vienkāršāk sakot, tulkošana). Bet, kad teikums ir pārtulkots, saprasts, to nevajag uzreiz pamest un ķerties pie nākamā, jo esat tā saprašanai patērējuši zināmu (un bieži vien pamatīgu) darbu. Šo teikumu jums vajadzētu iemācīties no galvas. Kā tā – jūs teiksit? Nu protams, visu izlasīto, studējot valodu, no galvas (parasts cilvēks) iemācīties nevar. Bet iemācīties šo saprasto teikumu uz brīdi, neskatoties grāmatā, to atkārtot pie sevis, to jūs varat, un tas būtu jādara. Ja teikums satur četrus līdz septiņus vārdus, tad tas ir izdarāms, kā mēs sakām, mehāniski, nepiedomājot pie satura. Taču jēga šādai atkārtošanaī ir tieši tad, ja atkārtot jūs sekojat tai domai, ko šie vārdi izsaka. (Domās es dzīvoju it kā valodas kokā – es nezinu vai tāds eksistē - un daudzas reizes lēkāju kā mazs putniņš pa vienu un to pašu ceļu no zara uz zaru.) Ja es atkārtāju vārdus *aqua et pānis, vīta canis*, tad man tie izsaka to pašu, ko latviski *ūdens un maīze, suņa dzīve*. Un tas arī vēl ir tikai pusceļš valodas izjūtas veidošanas ceļā: es izjūtu labi šo frāzi tieši tādā veidā, kad maksimāli virzu uz to savu uzmanību. Ja savukārt, pēc kāda laika es atcerēšos latvisko frāzi *ūdens un..* tas nenozīmē, ka automātiski man atmiņā nāks *aqua et...*Jo, mācoties šādā veidā intensīvi, mēs šādus teikumus apgūsim milzīgu daudzumu, mēs viņiem visiem izdzīvosim cauri, bet tie mūsu apziņā nekārtīgi krausies čupu čupām, un atcerēties tos aktīvi mums nevajag, jo to nevaram. Cik lielu skaitu teikumu jūs atcerēsities aktīvi, tas būs atkarīgs no mehāniskās, loģiskās un kādas citas atmiņas, kuŗas ir – Dievs jums ir devis – jūsu rīcībā. Un tas arī nav tas svarīgākais. Šai sakarā gribas teikt. Ne vienmēr sekmīgākie valodu apgūvē ir tie, kam tā labā atmiņa, kā mēs sakām. Kam ir laba atmiņa tas neredz jēgu, kāpēc ir jāatkārto daudzreiz vārds, frāze, teikums. Tas gan paliek prātā ātrāk, bet izpaliek šī kustība valodas kokā – kas to teica, ka tāds ir? – un nemanot aizslīd valodas izjūtas augšanas fāze, kuŗa mūsos notiek bez mūsu apziņas līdzdarbības. Un otrādi, kam tā atmiņa švakāka, tas ir spiests atkārtot biežāk, un viņam nezinot, viņš dzīvo (, kustās) šai valodas kokā, tātad dara to, kas visātrāk ved pie valodas izjūtas.

Vēl par atkārtošānu galvā, jo tā ir viena no tām svarīgākajām lietām. Teikums ir jāatkārto (skandinot sevī) desmit līdz trīsdesmit reizes. To var arī rakstīt. Rakstīt tik bieži nevajag - trīs līdz piecas reizes pietiek. Pārrakstot piecas reizes, jūs teikumu izjutīsiet pamatīgi, uztverot to kā vienu veselumu. Abas šīs lietas - rakstīšana un skandināšana - tās viena otru neizslēdz, tās abas jādara reizē, gan ne laika izteiksmē reizē. Kādu teikumu kopu jūs apgūstat rakstot, bet atkārtot

un jūs esat neatkarīgs no grāmatas, bet šīs zināšanas vēl ir jāaktivizē, jāpārvērš aktīvās zināšanās (valodas jušanas kontekstā).

to, skandiniet, vai otrādi - galvenais jāmeklē tie paņēmieni, kas ir visauglīgākie. Viens svarīgs aspekts pie atkārtošanas galvā ir šī teikuma emocionālā aktualizācija. Ko tas nozīmē? Domās teikumam izdomājiet to situacionālo kontekstu, kādā šis teikums būtu visizteiksmīgākais, vispilnīgāk sevi izsakošs, visdarbīgākais. Iejūties tajā situācijā, kuŗu jūs pats esat izdomājis, un izjūties caur to šo teikumu. Jums paliks šis teikums prātā tieši ar šo situacionālo kontekstu. Jūs emocionāli iedzīvojaties reālās dzīves situācijās, jūs lietojat jums apgūstamo valodu tādā veidā, kā jūs dzīvojat vispār. Šīs iedzīvošanās intensitāte ir neierobežota, tā ir atkarīga tikai no jūsu spējas darbināt savu iztēli. Ja šo spēju sevī attīstīsiet, tad paši redzēsiet, ka tam kādu robežu nav. Nekādi intensīvie kursi nevarēs jums dot iespēju valodu apgūt intensīvāk, kā jūs attīstīsiet sevī tieši šo spēju, dzīvojot emocionāli apgūstamās valodas vidē. Ja jums labi padosies valodas studijas, tad bez šīm studijām jūs sekmīgi apgūsit arī vēl ko citu, jūs uzņemsit sevī visu to domu pasauli, ko mācību grāmatas teksti satur. Katras mācībgrāmatas autors māca ne tikai kailu valodu (, kas arī nemaz nav iespējams), bet atklāj savos izvēlētajos tekstos to, ko pats ir uztvēris vislabāk, kam ir pievērsis speciālu uzmanību, ko ir izdzīvojis, kas viņaprāt veido zināmu pasaules ainu. Senās valodas studijās šis saturiskais materiāls ievēdīs censoni senajā pasaulē, tās vēsturē, filosofijā, reliģijā, bet vissvarīgākais, senajā domu pasaulē, tai iekšējā pasaulē, atšķirīgā no mūsdienu, kuŗa mums atklājas, atklājot sev senās valodas uzbūvi, īpatnības. Arī tik izplatītā grāmata, vai grāmatu grāmata, Vecā Derība, lasīta oriģinālvalodā atklāj daudz vairāk, nekā visas teoloģiskās studijas bez pamatvalodas.

Atcerēsimies, ka runājām par to, ko darīt pēc tam, kad viens teikums ir iztulkots. Tāpēc, ja esam to iztulkojuši, tātad, izdarījuši to visgrūtāko darbu, tad nevis steigsimies pie nākamā teikuma, bet, tieši otrādi, centīsimies maksimāli uzkavēties pie šī teikuma, veicot maksimālu skaitu darbību, kas mums dod iespēju kontaktēties ar dzīvu (, kuŗa mūsos ir pēkšņi atdzīvojusies,) valodu. Ko vēl var izdomāt, lai ilgāk kavētos pie viena teikuma, lai mums būtu maksimāls arsenāls tādu līdzekļu, lai to būtu vairāk nekā mēs spētu tos faktiski pielietot, pirms mūsu teikums mums līdz nāvei jau būtu apnicis.

Paplašināts teikums sastāv no daudzām frāzēm. Kāda vārdu kopa ir uztverama kā frāze? Tie vārdi, kuŗi ir saistīti savā starpā semantiski visstiprāk un tie kuŗi tiek lietoti kopā tā vienmēr (, ļoti bieži). Ja es saku *aqua et pānis, vīta canis*, tad tā nav frāze, bet (citēts) teikums, kuŗu mēs sakām, teiksim, vienreiz, n-reiz mūžā, tā nav iedzīparota mūsu dzīves audumā, bez šīs domas mēs varam arī iztikt. Ja es saku - *līst lietus*, tad tā ir frāze, kuŗu lietojam ļoti bieži, tā ir ieaudusies mūsu dzīves plūdumā nepieciešami, bez tās mēs iztikt nevaram. Tieši frāze ir tā, kuŗa ir jāiemācās un, vēl svarīgāk, šīs frāzes iemācīties ieraudzīt, atpazīt. Protams subjektivitāte šeit izslēdzama nav, taču arī to mums jāiemācās atpazīt. Centieties izdalīt maksimālu skaitu frāžu teikumā. To dariet

vismaz sākumā, kamēr jūsos izveidojas zināms priekšstats, kas tā frāze tāda ir, kuŗu vārdu kopu jūs akceptēsīt kā frāzi un kuŗu nē. Frāzes var pārklāties, bet parasti ne pārāk gaŗu teikumu var sadalīt savstarpēji nepārklājošās frāzēs. Veidot teksta tulkojumu, dalot to tādās frāzēs un katrai frāzei liekot pretī tulkojumu - tā ir patstāvīga un ļoti vērtīga darba metode. Tā jāriķojas ar tekstu, ja to gribam tulkot un profesionāli šajā jomā neesam - šāds tulkojums ir nākamā, literārā tulkojuma pamats. Iztiēkot bez šāda starptulkojuma, tulkotājs var bieži palaist gaŗām tieši tās iespējas, kad teksts ir pārtulkojams bezmaz ne burtiski. Kā tas izskatās piemēra gadījumā:

aqua et pānis,
vīta - canis

ūdens un maize,
suņa - dzīve

Svītriņa, kas saista vārdus grupā, norāda, ka nav tulkoti vārdi to secībā, bet visa frāze* kā vesela.

Varbūt vēl var ko izdomāt, lai atliktu grūtības, sākot tulkot jaunu teikumu? Mēģiniet teikumu modificēt, lai pateiktu ar esošajiem vokābuliem un frāzēm kādu līdzīgu, pretēju vai citādu domu, ne pārāk tālu atraujoties no esošā. Dariet to uzmanīgi, garantējot sev zināmu drošību, ka arī romietis, grieķis u.c. varētu lietot jūsu uzbūvēto teikumu, kaut gan, stingri ņēmot, jūs to izdarīt nevarat, jo stilistika ir tas priekšmets, kur ar loģiku un veselo saprātu daudz kas izdarāms nav, gluži otrādi, šīs lietas jūs parasti pievils. Bet, ja atcerēsīmies, ka tie ir tikai mūsu vingrinājumi, un no galvas tos iemācīties nav lietderīgi, tad šo metodi lietot varam, un tā ir uzņēmana citu metožu kopā.

Par kontaktu ar valodu

Kas tas ir - būt kontaktā ar valodu? Tas pats, par ko iepriekš runājām: lasīt tekstu, iejūtoties tajā, sekojot tā saturam vienlaicīgi ar tā skandināšanu. Tāpēc jācēnšas tekstu izlasīt un izrunāt tikpat ātri un tekoši, kā mēs runājam dzimtajā valodā. Un kā mēs dabiski runājam savā valodā? Vārdi saplūst vārdu grupās, kuŗas izrunājam vienā elpas vilcienā. (Mēs izrunājam vārdus atsevišķi, ja esam ļoti dūsmīgi.) Tātad ir jācēnšas sasniegt šo dabisko ātrumu apgūstamā valodā uz reizi, bez virzīšanās uz priekšu. Vēlāk šis lasīšanas ātrums ir jāpārvērš saprašanas ātrumā, bet tas nāks līdzī dabiski, ja sekosim tiem paņēmiēniēm, par kuŗiem šeit runājam. Tātad fiksēsīm savu domu precīzi – kontakts ar valodu notiek tieši tad, ja tekstu apziņā lasām un saprotam dabiskajā ātrumā. Un tas ir arī viss.

* Šī vārdu grupa var arī nebūt frāze tai izpratnē, kā augstāk runājām.

Un tomēr mēģināsim sev konstatēt, ko tas dod - būt kontaktā ar valodu, bez vispārējā, ka tas ir kaut kas labs.

1. Ne viss ir ietverts gramatikā, attiecīgās valodas mācībā. Tur protams ir atrodams tikai tas, ko cilvēks ir aptvēris, kāds ir sapratis, bet tas, ko neviens vēl nezina, un tādu lietu valodās ir papildnam, tas protams nebūs atrodams nekur. Mēs daudz ko tikai nojaušam valodā, jūtam - tur kaut kas ir, ko mēs jēdzieniski izteikt nevaram. Bet, apgūstot valodu, mēs it kā "iemācāmies" arī to, ko mēs nemaz neapzināmies eksistējam. Esot kontaktā ar valodu, mēs uzņemam to, kas eksistē, neatkarīgi no tā, vai mēs apzināmies par tā eksistenci vai nē*.

2. Audzē mūsos realitātes izjūtu, ka valoda eksistē kā kāds dzīvs veselums (, tas pats valodas koks, pa kuŗa zariem kā tādi mazi putneļi mēs lēkājam). Kaut arī mēs nemākam materiāli izskaidrot šādu mūsu izjūtu. Kaut arī zinātniskajā valodniecībā atradīsim daudz vairāk argumentu pret šādu vīziju, nekā tās pamatojuma virzienā. Bet, līdzīgi kā psiholoģija nekonsultējas par saviem pieņēmumiem ar cilvēka anatomiju vai teorētisko fiziku, tāpat šo mūsu jomu distancēsim no zinātniskās valodniecības, darot visu iespējamo un saprātīgo, lai sekmīgi apgūtu valodas, tā pārvarot sevī vienu no lielākajām barjerām mūsu ceļā uz izzīņu.

Būt kontaktā ar valodu, tādu prasību sevī ir jāizveido – ar tādu prasību jāpieiet katrai nodarbībai, šai prasībai ir jākļūst dabīgai. Šo prasību ir viegli realizēt, ja pieņemam ātru tempu sevī – lasot, tverot valodu. Ja šis temps mūsos kļūs par paradumu, tad šī kontakta prasība būs izpildīta.

Par gramatiku

Gramatika – ko nozīmē šis vārds? *Grafein* – rakstīt, *gramma* – burts, *grammatikē* – zinātne, zināšanas.

Kāda ir saskare ar gramatiku (cik liela) valodas apguves ceļā? Ja ir vēlme ierobežot, lokalizēt šo "briesmoni", tad varam mēģināt to te izdarīt. Iespējams, zinot šo mūsu pretinieku, kas par tādu mums ir kļuvis, jo, pats it kā visu zinot, no mums slēpjas un negrib mums atklāties, mēs iegūsim zināmu pārākuma un stabilitātes sajūtu, lai to izmantotu mūsu labā. Iedomāsimies mistisku personu, kuŗš nezina neko citu, kā tikai valodas gramatiku, bet to viņš zina pilnīgi, t.i. viņš zina

* Ir viens ļoti vienkāršs kritērijs, kā pateikt - vai valodas skolotājs kam der vai nē. Skolotājs pieļauj iespēju, ka viņa lietotās metodes visas ir nepilnīgas un tādēļ cenšas neatkarīgi nodrošināt maksimālu kontaktu skolniekiem ar valodu, vai arī skolotājs balstās tikai uz savu gudrību, daudz tiem stāsta par valodu, kā to pats saprot, bet kontaktu ar valodu skolniekiem ierobežo.

atbildi uz jebkuŗu gramatisku (cik interesanti!) jautājumu. Sauksim ŗo iedomāto personu par gramatiķi.

Mūsu konstatējums par ŗo personu mums būs ļoti patīkams. Un proti. Mēs varam sevi mierināt ar domu, ka viņš, ŗis gramatiķis, no valodas saprot ļoti maz, vismaz tā ir mazākā daļa no visas valodas, kas pakļaujas viņa regulēšanai. Pie kam mūs jo sevišķi uzjautrinās tas fakts, ka viņam nav ne mazākā priekšstata par valodas izcelšanos. Mūsu iztēle, realitātes izjūta, sapratne neapzinātā (nojautuma, bez spējas izteikt likusakarībās) līmenī, kontakts ar Garu kādā mistiskā pasaulē, tam paliek daudz svarīgāka loma. Mēs valodu uztveram kā ko dzīvu, bet arī Gars, ar kuŗu saskaramies, ir dzīvs.

Tāpēc palūgsim gudro gramatiķi parūmēties un uzrādīt savas kompetences lauku. Mēs varam izdalīt trīs mūsu darbības formas, kur mēs kontaktējamies ar gramatiķi. Reizē skatīsim arī, kā ierobežojas gramatiķa kompetence pat viņa it kā kompetences laukā, saucot palīgā sapratni. Pirmkārt, *apgūstot paradigmas*, mums ir nepieciešama saskare ar gramatiķi, jo vārda galotņu saimniecība it kā pieder gramatiķa zināšanai; bet, ja mēs akceptējam ŗo nepieciešamību ŗīs paradigmas no galvas zināt, tad gramatiķis ar to ir arī izslēgts, jo vairāk mums neko no viņa nevajag, ja, teiksim, mēs neinteresējamies par ŗo galotņu izcelšanos, kur palaikam vēsturiskā gramatika atbildes dot spēj. Kā vēl vairāk izslēgt gramatiķi? Skaitot, teiksim, paradigmu *amō-amās-amat* es varu iedomāties, ka atkārtotju kādu šādu jauku frāzi latīņu valodā, kaut gan protams ir grūti iedomāties dzīves situāciju, kad tādi vārdi būtu izsakāmi - *es mīlu, tu mīli, viņš mīl*. Un tomēr tas ir tikpat latviski cik iepriekšējais latīniski. Un tomēr tam ir kāda jēga tieši šāda veida frāzes atkārtot. Kāpēc? Ja izveidojam sev paradumu maksimālu skaitu vārdu izlocīt domās, kad darbojamies ar teikumu, pie kam darot ŗo locīšanu it kā nemanot, tad mums atradīsies ŗī jēga to darīt. Tam ir zināms pamatojums tās izjūtas veidošanā, kuŗu saistījām ar dzīvo valodas koku. Ātri atkārtojot paradigmas pantīņu, mēs dzīvojam tajā dzīves telpā, kuŗā mīt ŗis vokābuls. Mēs pārskaitām tā eksistences formas, tādējādi saistot tās vienā veselumā, kuŗš patiesībā arī ir tas īstais vokābuls visās formās uzreiz nevis kādā atsevišķā, kā esam paraduši to ieraudzīt. Piemēram, darbības vārdu mums gribas redzēt vairāk nenoteiksmē, jo visbiežāk tieši tā tas ir atrodams vārdnīcā. Bet kāpēc mēs izdalām nenoteiksmi? Tā ir patvaļa. Vokābuls eksistē ar visām savām formām uzreiz, kaut arī mēs viņu nemākam ar savu balss aparātu izskandināt visu uzreiz, bet saskaldām to pa atsevišķām formām. Taču atkal, tā ir mūsu patvaļa, jo mēs esam nepilnīgi, nevis vārdi mūsu valodā. Tātad, savelkot domu kopā, arī vokābuls dzīvo kādā savā telpā, kuŗu mēs mākam ieraudzīt valodas kokā, un ar kuŗu mēs visnoteiktāk kontaktējamies, skaitot attiecīgās paradigmas *vōx memoriālis*.

Otrkārt, *apgūstot gramatikas likumu*: mācoties frāzes un teikumus, kur ŗis likums, parādība

darbojas, mēs darbinām metodes, kur gramatiķim darīšanas nav. Aplūkojot pašu likumu, atcerēsimies jau sacīto – mēģināsim šai parādībai atrast analogiju mātes valodā. Tā nav kāda abstrakta tēze, bet izriet no acīmredzamā – visām valodām ir jābūt līdzīgām par tik, par cik tās kalpo vienotam mērķim – savstarpējai verbālai satiksmei. Īstenība gan ir daudz sarežģītāka un noslēpumaināka, nekā tā būtu, ja īstenība sekotu šai acīmredzamajai tēzei. (Acīmredzamajam īstenībā neseko nekas.) Taču pati šī noslēpumainā īstenība ir tāda, ka mums nezināmu iemeslu (, mehānismu) dēļ, valodas ir daudz līdzīgākas nekā mums rāda tā loģika, kā uztveram valodas, tās pētot, kā to gribētu gramatiķis.

Tātad ikvienam likumam atbilst arī kaut kas mūsu valodā un visbiežāk pēc tiešas analogijas. Ir izņēmumi tādas situācijas, kad analogija ir kādā izmainītā veidā vai (pavisam reti) tās nav nemaz (, kaut gan jācenšas tādu meklēt vienmēr). Bet skolnieks tiek pasargāts tādā veidā, ka valodas apguves kursi ir tā sastādīti, ka šie izņēmumi tiek skatīti atsevišķi, griežot uz tiem speciālu uzmanību. (Skolotājs liks speciālus uzsvarus uz atšķirīgajām lietām, vienmēr parādīs, kur lielāka atkāpe no mums ierastā mūsu valodā vai mums pazīstamajās valodās.) Bet arī šajā situācijā varam mēģināt kaut daļēji izslēgt gramatiķi ar sekojošu domu. Izsacītais mums svešajā valodā, kuŗā mēģinām ielauzties, arī ar kādiem savādākiem no mūsu domāšanas viedokļa likumiem, ir tikpat dabisks, kā to pašu sakām mūsu valodā. Tas, kas gramatiķim ir kaut kas speciāls, valodas lietotājs, kam nav ne mazākās jēgas par šo pašu likumu, lieto tikpat dabiski, kā jebkuŗu līdzekli valodā. Tas mums šķiet dabiski, un kāds jautās, kāda jēga tādām konstatējumam. Bet valodas mācīšanas pieredze rāda, ka students to aizmirst. No nesaprotamā, pussaprotamā likuma viņš pussaprasto, nesaprasto teikumu cilā savā prātā, mēģina atcerēties, tādā neveiklā stāvoklī to ielāgot, aizmirstot, ka šis teikums izsaka cilvēcisku domu, kuŗu spējīgs aptvert katrs, kam, ļoti vienkārši runājot, nav ne mazākās jēgas par gramatiskajiem likumiem. Mums nesaprotamos likumos (izņemot gramatiķi) tiek izteiktas, mums cilvēkiem, pilnīgi un galīgi saprotamas domas. Kā to likt sev atcerēties? Teikumu tulkojot, vispirms mēs sev izgatavojam tā rupjo (vai jēlo) tulkojumu, kur izmantojam savas gramatiskās zināšanas. Pēc tam šis pats teikums mums jāatbrīvo no gramatiķa, iejūtoties tajā, uztverot to brīvi, maksimāli brīvi, darbinot savu sapratni un iztēli. Bet par to jau gāja runa, kad runājām par situacionālo kontekstu domai, kuŗu nes attiecīgais teikums, jo galu galā teikums rupjā, neveiklā tulkojumā mūsos pozitīvas emocijas radīt nevar, tas ir jāhumanizē. Iztēlojieties sev, ka jūs šo valodu zināt un ar tādu priekšstatu sevī uztveriet teikumu dabiski. Tas, ka jūs viņu saprotat, lai jums ir pavisam dabiski. Noticiet, ka vismaz viena teikuma rāmjos tas ir iespējams. (Kādas perspektīvas lielībniekiem; kāpēc viņi nemāk visa valodas?)

Treškārt, *atsīfrēt tulkojamo teikumu*, izmantojot gramatiskās zināšanas (paradigmas, likumus).

Ieraugot vārdu teikumā kādā locījumā, tai vietā, lai laužītu galvu, kādā locījumā tas ir, tas ir vienkārši jāizloka galvā - reizē jūs atkārtojat attiecīgo paradigmu, reizē atrodat vārdu attiecīgā locījumā (vai vairākos locījumos, un tad jums būs jāizvēlas, kuŗu locījumu pielietot). Tātad jūs darbojaties kopā ar lokalizētu gramatiķa līdzdarbību. Bet par to jau mēs runājām, bet šī atkārtošānās mums reizē arī pasaka, kā šī paraduma veidošānās, par kuŗu runājām, var notikt dabiski.

Par vokābula skatīšanu vārdīcā. Vārdnīcu šķirstīšana bieži ir cēlonis nepatikas augšanai pret pašu mācīšanās procesu. Daudzi (ar zināmu pieredzi apbruņotie) studējošie cenšas izvēlēties tādas mācībgrāmatas, kur vokābuli ir atrodami tieši pie apgūstamajiem tekstiem. Pareizi. Bet vārdnīcu lietošanu neapies neviens*. Ir vienkāršs psiholoģisks paņēmiens, kā nepatiku, ja tā pavada vārdnīcas šķirstīšanu, novērst. Dariet kaut ko reizē ar šo šķirstīšanu. Kādā veidā? Mēģiniet saturēt prātā ne tikai šo vokābulu, kuŗu jūs meklējat, bet veselu frāzi, vai visu teikumu, un to pie sevis skandiniet meklēšanas laikā. Personiskā pieredze rāda, ka, ja ir jau "pielipis" šis paradums skaitīt no galvas, atcerēties, skandināt frāzi vai teikumu, tad nepatikas vietā jūs gūsiet zināmu patīkamu sajūtu, bet pašu šķirstīšanu jūs vairs nemanīsiet, jūsu rokas to darīs automātiski. Vēl tīri tehniska pamācība. Iemācieties vārdnīcu sagatavot (graizot un līmējot) tā, ka jūs ar divām atvēršanām atverat to katrā atsevišķā lapā, vai (biezāku) vismaz katrā otrajā. Katram burtam atbilstībā liekat ielīmi un attiecīgo daļu sagriežiet (gar visu lapas malu). Bojāt katru vārdnīcu tā nav vērts, bet vienu, pašu pirmo tajā valodā, kuŗu sākat mācīties, var atļauties. Sevišķi, ja šī vārdnīca ir mācībgrāmatas beigās. Jūsu pirmā mācībgrāmata, ja jūs pēc tās valodu apgūsit, vienalga būs tādā stāvoklī, ka ne vākos ne citādi kopā neturēsies no intensīvās šķirstīšanas, ko tai nāksies pārdzīvot. Bet, pirms graizīt grāmatu, jāiemācās tādā veidā sagatavot vienkāršus blociņus, kuŗos jūs rakstāt apgūstamos vokābulus.

Tālāk mēģinām jau ko darīt teikumā ietvertās domas apjūgšanai. Teikumā skatām tikai tos vokābulus, kuŗi mums jau ir zināmi (pēc nozīmes, kādā locījuma, pēc locījuma funkcijas) un tos saistām frāzēs, atceroties skolniecisko likumu, ka "teikuma priekšmets un izteicējs ir jāatrod papriekšu", jo tas būs tas pamats, pie kuŗa "karināt" tos pārējos vokābulus. Atcerieties - lai jūs nemulsina vēl nezināmie vokābuli, pievērsiet uzmanību tikai zināmajiem. (Nemēģiniet minēt teikuma jēgu priekšlaicīgi.) Teikumā ietvertā jēga jums atklāsies tikai tad, kad visi vokābuli būs iztulkoti. Katram vokābulam ir sava nozīme, loma teikumā, bez kuŗa šis teikums jau būs ar citu

* Vismaz tas nenotiks līdz tam laikam, kad skaitļotāji tās izkonkurēs pavisam. Bet tad jau mēs runāsim, kā mācīties jaunos apstākļos, izmantojot skaitļotāju mācībprogrammas. Taču veselais saprāts autoram saka, ka pirmās šādas mācībprogrammas būs "psiholoģiski pamatotas" tikpat lielā mērā, kā attiecīgās mācībgrāmatas.

nozīmi, vai arī tas nebūs interpretējams nemaz. Ja kādreiz arī izdodas teikuma jēgu uztvert pēc dažiem vokābuliem, tad to nevajag sev piešķirt par sevišķu nopelnu un kaut kā sevī šo spēju censties attīstīt. Kādi šie teikumi pēc satura ir, cik ātri aptverami, jūs šai ziņā atrodaties mācību grāmatas sastādītāja patvaļas varā.

Par to, cik gudrs ir pats gramatiķis. Pirmkārt, cik viņš ir loģisks. Atbilde - ļoti neloģisks. Kaut gan liela valodas daļa ir diezgan loģiska, regulāra - kā mīl izteikties gramatiķis, taču lielākā daļa, tieši pretēji, ir neloģiska vai neregulāra. Un neregulāra ir tieši tā valodas daļa, kuŗu lietojam visbiežāk, kas mūsos ir ieaugusi organiski, vai vistuvāk mūsu neapzinātajai eksistencei, tai, kuŗa ir zem mūsu sociālā cilvēka. Un regulāra ir visa valodas perifērija, kas it kā piekarinās valodai, tās neregulārajai daļai. Bet tā tas ir vairāk no gramatiķa viedokļa, jo valodas iekšējos likumus būtībā mēs nezinām, gan tāpat gramatiķis. Gramatiķa rīcībā ir tikai empīriski likumi, jo viņam nav zināms galvenais, kas tā valoda tāda ir vispār.

Beigās sakāmais

Viss šeit stāstītais ir darbināts un pārbaudīts praksē un tieši tas šeit ir klāstīts, kas praksē ir novedis autoru seno valodu apgūvē pie zināmiem panākumiem.

Šie šeit aprakstītie paņēmieni vislabāk darbosies situācijās, kad grūtības valodas apgūvē ir maksimālas, kad nav nekādu priekšzināšanu. Jo grūtāka situācija, jo vairāk ir jāorganizējas, visvairāk ir jāpiedomā, kā šīs grūtības pārvarēt. Tas ir dabiski, un šeit stāstītais tad visvairāk noderēs. No pieredzes, piemēram, varu teikt, ka tajās valodās, kuŗās nav latīņu alfabēta (sengrieķu, senebreju) šeit sacītais darbojas labāk, nekā pašā latīņu valodas apgūvē. Piemēram, tas attiecas uz teikumu rakstīšanu atkārtoti: jo, kā izrādās, nav grūti piespiest sevi atkārtoti rakstīt tekstu ar ne-latīņu burtiem, kurpretī latīņu valodā uzbrūk mums zināmais pretinieks - slinkums un apnikums. Tāpēc arī, ja mēģināsit šīs metodes pielietot valodās, kur jums ir priekšzināšanas, tur tas var nestrādāt, vai tikai daļēji. Vai arī tur ir vajadzīga sevišķa gribas piepūle, lai pārlicinātos, vai visa šīs "prastās" lietas, kas šeit ir cilātas, strādā vai nē. Tad jāmeklē kāda šādu līdzekļu atlase, kuŗi efektīvi ir lietojami.

Par gribas piepūli ir jārunā atsevišķi, un lūk kādā aspektā. Katrs mēs saprotam, ka griba ir nepieciešama, lai ko grūtu sāktu. Bet tāpat, kā mums šķiet, ka, ja arī kas mums iztrūktu dzīvē, tad

tas nebūtu mūsu veselais saprāts*, tāpat mums pilnīgi dabiski šķiet, ka, sākot mācīties valodu, mums ir pietiekoši daudz gribas to darīt. Gribu šeit dalīties savā pieredzē ļoti savādā (subjektīvā) veidā. Sākot mācīties sengrieķu valodu, biju nolēmis galveno uzbrukumu apgūstamajam priekšmetam izdarīt pirmā mēneša laikā ar lielu piepūles pārpalikumu, vai, pareizāk sakot, daudzkārtēju piepūles pārpalikumu. Es teicu sev, šai piepūlei jābūt desmitkārtēji** lielākai nekā es to paredzēju nepieciešamu nākotnē. Zināma *Blitzkrieg* taktika, varētu teikt. Tā cieta neveiksmi, jo mēneša laikā es nepaguvu izlauzties cauri galvenajiem nocietinājumiem valodas nesapratnē, un tomēr ieguvums bija šī doma par daudzkārtējo gribas pārpalikumu, kas ir vajadzīgs, lai pie mērķa tomēr nonāktu, kaut arī daudz vēlāk, nekā gribas uzreiz. Kāpēc viss šis izklāsts bija vajadzīgs? Ja kāds censonis atrastos, kas spētu izmēģināt šos paņēmienus, tad viņam rastos pašam sava "gudrība", ko izmainīt, ko papildināt, ko atmest, liekot ko cietu vietā. Tikpat svarīga ir šo motīvu izgudrošana (vai atklāšana), veidojot apzinātu pamatu valodu studijām. Daudzi centīgi cilvēki ir tikai jāpamudina uz ko, jāparāda, kādā virzienā viņi drīkst uzdrīkstēties domāt un darboties.

* tā ir Dekarta doma.

** Tas ir mans subjekts, kas teica manam subjektam, tāpēc 'desmitkārtēji' neko objektīvu nozīmē nenes.